

Tiie Jaaniste: "On üllatav, et paljud lasteaiaõpetajad ei näegi vabamängudel eesmärki ega endal seejuures mingit rolli."

Lasteaiamängud ja riiklik õppekava

Tiie Jaaniste

Otepää Gümnaasiumi õpetaja

Mida väiksem laps, seda suurem roll on tema arengus mängul. Teadlikult valitud mängu abil saab arendada lapse võimeid nii, et tegevus ei tundu kohustusliku õppimisena. Missuguseid mängu õpetavad lasteaiaõpetajad eelkooliealistele lastele?

Algklassiõpetajana puutun iga päev laste mänguoskusega kokku. Kooli tulevate laste puhul on see küllaltki ühekülgne. Kui palju ja missuguseid mängu õpetavad lasteaiaõpetajad eelkooliealistele? Püüdsin selgitada, kuidas reaalseeruvad alushariduse riikliku raamõppekava eesmärgid eri tüüpi lasteaedade tegevuses.

Koolieelse kasvatusel valdkonna korralduses, 2002, leetakse, et Eesti lasteaiaid hakkavad Nõukogude Liidu aegse traditsioonilise koolimudeliga lasteaialt minema üle peremudelit järgivaks. Eestis on hakatud rakendama uusi pedagoogilisi suundi. Kümme aastat tagasi loodi Avatud Eesti Fondi toetusel "Hea alguse" lasteaiaid ning R. Steineri põhimõtete alusel töötavad Waldorf-lasteaiaid.

Loomulikult peavad ka "Hea alguse" ja Waldorf-lasteaiaid järgima riiklikku alushariduse raamõppekava, mis jõustus 30. oktoobril 1999. Eelkooliealiste õppekavas on suur osakaal mängul, ent eri tüüpi lasteaedades teadvustavad õpetajad mängu eesmärgid erinevalt.

Meetod ja andmed

Materjali kogumisel osutus sobivaks küsimustiku meetod, mis võimaldas õpetajatel enne vastamist paari nädala jooksul järele mõelda, oma tööd ja lapsi jälgida. Küsitlused hõlmasid 12 Eesti lasteaeda. Analüüsi aluseks on 20 tavalasteaia (kus õppekava toetub suuresti riiklikule raamõppekavale ega too oma tegevuses välja muid pedagoogilisi põhimõtteid), 12 Waldorf-lasteaia (mis järgib

R. Steineri Waldorf-pedagoogikat) ning 20 "Hea alguse" lasteaia (peab lapse arendamisel oluliseks tegevuskeskusi) mängud. Vaatlusaluste rühmade lapsed on 3–7-aastased, suurem osa 5-aastased, võrdselt on poisid ja tüdrukud.

Vastajad täitsid oma rühma kohta üldandmed ning kirjutasid, mitu tundi kulub lastel päevas mängule ning mis mängu kõige enam mängitakse. Iga vastaja kirjeldas ja analüüsis põhjalikult kolme mängu, mida ta oma töös kasutab. Toodi välja oskused, mida mäng arendab, mis eesmärgil mängu kasutatakse. Kokku kirjeldati 156 mängu.

Andmetöötlus lähtub kvalitatiivsest kontentanalüüsist, kasutatud on referentse – üheks ühikuks on loetud sama sisu ja mõtet kirjeldavad sõnad (näiteks

innustab välja mõtlema, fantaasia areng, lapse loominguks oskused on kodeeritud väljendiga kujutluse areng). Referentside sõnastus lähtub põhiliselt lasteaiaõpetajate töö eesmärgid ja tulemusi määravast riiklikust raamõppekavast (RT 1, 1999), seal toodud tegevuseesmärkidest ja oskustest, mida õpetajad peavad lastes arendama. Kodeerimisaluseks on võetud alushariduse raamõppekava 2. peatükis esitatud eesmärgid.

Raamõppekava õppe- ja kasvatus-tegevuse üldeesmärk on toetada laste kehalist, vaimset ja sotsiaalset, sealhulgas kõlblist ja esteetilist arengut, et kujuneksid eeldused igapäevaeluga toimetulekuks ja koolis õppimiseks. Selleks on muu hulgas vaja soodustada lapse kasvamist aktiivseks, vastutus-, otsustus- ja valikuvõimeliseks, oma otsusele ja tunnistatud käitumisnormidele vastavalt käituvaks ning vajadusel käitumist korrigeerivaks, teiste suhtes avatuks, teisi arvestavaks, tundlikuks ja koostöövalmis inimeseks. Raamõppekava üldosa ei too eraldi välja kõne ja füüsiliste võimete arendamist, kuid lasteaiaõpetajate vastustes need kajastuvad, mistõttu analüüsitakse neid ka artiklis.

Tulemused

Eesmärk puudub

Osa pedagoogilise haridusega õpetajaid leidis mängu analüüsid, et neil eesmärk puudub. 156 mängust kirjeldati tervelt kümnet, millel õpetajad eesmärki ei leidnud. Suuremalt jaolt olid need vaba- või lavastusmängud. Küsimusele "Millisel eesmärgil Te seda mängu kasutate?" vastati järgnevalt.

* *Lapsed valivad endile mängud ja vahendid, kus õpetaja ei sekku vajadusest.*

* *Kindlal eesmärgil ei kasuta, kuna Waldorf-lasteaias on vabamäng, kus kasvataja ei sekku, kui pole kaklust.*

* *Mäng tuleb elust enesest. Mina ei anna enne mängu mingeid juhiseid. Ja ei suuna mängima.*

* *Tavaliselt ma ei kasuta mängu konkreetset eesmärgil (Memorin).*

* *Minul pole eesmärki, lastel on.*

Oskus arvestada teistega

Õpetajate vastustest järeldub, et mängu peamine eesmärk on arendada kaaslastega arvestamise oskust. Oskust end teise olukorda panna arendavad rollimängud, sealhulgas palju mai-

nitud kodumäng, samuti ehitus- ja liikumismängud.

* *Koostöötamine.*

* *Arendab teistega arvestamist.*

* *Õpetab mängima kollektiivis.*

* *Kaaslastega arvestamine ja kuulamine.*

* *Kiputakse mängus teistele otsa jooksuma.*

Toetumine lapse loomulikule huvile

Lapsed mängivad meelsasti mängu, kus nad saavad oma uudishimu rahuldada. Huvi pakuvad mängud, kus saab teadmisi proovile panna, ennast teistega võrrelda, võistelda.

* *Lapsed märkavad, mis riie millisega sobib.*

* *Kui on huvitav teema, lõövad lapsed alati suure huviga kaasa.*

* *Arstimängus on alati huvitavad uued vahendid.*

* *Mäng on lastele huvitav, kui täiskasvanu kaasa mängib.*

* *Mäng huvitab, kuna tegevus on neile tuttav.*

* *Lastele meeldib, kui nad saavad ise vabalt valida rolle, organiseerida mängu.*

Waldorf-lasteaia üks olulisemaid eesmärgid on lastele loomuliku ja koduse keskkonna loomine (joonis 1). Suurem osa Steineri pedagoogikat järgivatest õpetajatest toetub lapse loomulikule huvile ümbritseva vastu. "Hea alguse" tegevuskeskuste süsteemis eeldatakse, et laps valib oma arengule vastava tegevuse ning mäng muutub lapse arengust lähtuvalt mitmekesisemaks ja keerulisemaks (joonis 2).

Toetumine varasemale kogemusele

Lapse igapäevane tegevus seostub varem kogetuga, uued teadmised ja oskused kinnistuvad olemasolevale baasile. Lasteaiaõpetajad peavad mängu eesmärgistamisel oluliseks, et see toetuks lapse varasematele kogemustele (joonis 1, 2, 3).

* *Laps on oma kodu peegel.*

* *Kasutan varasemate oskuste kinnistamiseks.*

* *Mäng tuleb elust enesest.*

* *Kasutatakse tuttavaid olukordi kodust.*

* *Kodumängus saavad lapsed tunda end tähtsana, see kinnitab indiviidi kodumudelit.*

* *Ehitusmängus saab rakendada olemasolevaid teadmisi ja loogikat.*

Varasematel kogemustel baseeruvad

kõik lavastusmängud, samuti on vabamängu aluseks teadmised elust ja käitumisnormidest. Lapse varasemale kogemustepagasile tuginevad mängudes üsna ühtviisi kõik lasteaiaõpetajad. Lapse teadmised, kodused käitumismallid, kogemused eakaaslaste ja täiskasvanutega ilmnevad peaaegu kõigis mängudes: rolli-, ehitus- ja lauamängudes.

Koostöövalmiduse arendamine

Lisaks teistega arvestamise oskusele peavad lasteaiaõpetajad oluliseks, et lapsed oskaksid koostööd teha. Koostööaldis laps lülitub mängu kiiremini, on aktiivsem ja julgem nii täiskasvanu kui ka kaaslastega suheldes.

* *Kõik tahavad endale partnerit leida.*

* *Oskus mänguasju liivakastis jagada.*

* *Mängus ei suuda igaüks oma järjekorda oodata.*

Vastavus lapse arenguvajadustele

Erinevalt alternatiivsest Waldorf-lasteaiast ja "Hea alguse" programmi alusel töötavast lasteasutusest peetakse tavalasteaias oluliseks, et mäng vastaks lapse loomulikele arenguvajadustele (joonis 3). Alles Eesti Vabariigi ajal tekkinud eri pedagoogiliste suundadega lasteaiade õpetajad nimetavad mängude organiseerimisel lapse loomulikke arenguastmeid tagasihoidlikult. Waldorf-lasteaias loodetakse, et laps matkib oma arenguetapist lähtuvalt talle vajalikku ja jõukohast.

* *Lapsed tahavad enda võimeid testida.*

* *Hea orienteerimisoskuse areng.*

* *Areneb leidlikkus.*

* *Rõõmu tundmine tegevusest.*

Allumine tunnustatud käitumisnormidele ja oma käitumise korrigeerimine

Kõigi lasteaiade õpetajad (joonis 1–3) peavad oluliseks õpetada lapsi mängu kaudu tunnustatud käitumisnorme järgima ja vajadusel oma käitumist korrigeerima.

* *Saavad rakendada õigusemõistmist, ise määrata lahendusi (politsemäng).*

* *Püüavad leebelt, kuid ilma vägivaljata karistada.*

* *Oskus viisakalt käituda.*

* *Õpetab koolis sõna kuulama.*

* *Hättajäänut abistatakse.*

Kõige enam rõhutab ühiskonnas heaks kiidetud käitumisnormide järgimist tavalasteaed (joonis 3) põhjendusega, et hiljem on lastel tarvis koo-

Lapsed mängivad meelsasti mängu, kus nad saavad oma uudishimu rahuldada, teadmisi proovile panna, ennast teistega võrrelda, võistelda.

lis hakkama saada ja sealse distsipliiniga harjuda. Lasteaia headuse etaloniks peetakse sageli lapse edukat toimetulekut algklassides. Seetõttu sarnaneb tavalasteaia vanem rühm pahahti 1. klassiga, kus õpetatakse juba kooliteadmisi. Lasteaed, kes loodab lastelt tugevat distsipliinile allumist, orienteerib oma tegevuse akadeemilisele edukusele koolis. Waldorf-lasteaed ja "Hea alguse" lasteaed panevad rohkem rõhku lapse toimetulekule (joonised 1 ja 2), õpetavad last emotsioone väljendama, teisi lapsi ja täiskasvanuid mõistma. Viisakat ja teistest lugupidavat käitumist õpetatakse neis lasteaedades eluliste olukordade kaudu. Õpetaja on see, kes peab andma head eeskjuu, et lastel oleks matkida vaid positiivset käitumist.

Tundlikkus teiste suhtes

Analüüsitud vastustest võib järeldada, et lasteaiaõpetajad ei sea kuigivõrd eesmärgiks arendada lastes tundlikkust – see on eesmärk vaid 17% mängudest. Oskust end teiste olukorda panna ja teiste muresid näha peetakse teisejärguliseks.

* *Ei taheta teisele suure trahviga liiga teha.*

* *Endast väiksemate eest hoolitsemine.*

* *Perekonnaliikmete kaitsmine.*

Avatus teiste suhtes

Avatud olek teiste suhtes ja hea suhtlemisoskus tuleb esile igas mängus, kus lapsed omavahel suhtlevad. Lasteaiaõpetajad leiavad, et suhtlemist ja em-

paatiavõimet arendav funktsioon on vähem kui kümnel protsendil mängudest.

* *Oskab kaaslasega suhelda.*

* *Arendab kuulamisoskust.*

* *Arendab suhtlemisoskust.*

* *Kiire reageerimine teiste tegevustele.*

Kehaliste võimete areng

Kehaliste võimete arendamine ei ole lasteaiaõpetajale sageli mängu valimisel eesmärk ka siis, kui mängu tema arvates kehalisi võimeid arendab. Lapse motoorset arengut peetakse mängude valikul teisejärguliseks.

* *Areneb orienteerumine.*

* *Kompimisvõime areng.*

* *Kõnni- ja jooksuoskus.*

* *Tasakaal.*

* *Täpsuse arendamine.*

Tavalasteaias valivad õpetajad laste päevakava täitmiseks "Hea alguse" ja Waldorf-lasteaedade kolleegidest siiski tunduvalt enam selliseid mängu, mis arendavad lapse kehalisi võimeid ja oskusi: koordinatsiooni, kõndi, rühti, tasakaalu, täpsust, jõudu ja vastupidavust (joonis 3). Waldorf-lasteaia õpetajad ei too mängu kirjeldades kordagi eesmärgina esile lapse kehaliste võimete arendamist, teised tähtsustavad füüsilistest võimetest kõige enam koordinatsiooni ja täpsust.

Otsustusvõime areng

Raamõppekava toob eesmärgina välja laste otsustusvõime arendamise. Käesoleva töö materjalist võib aga järeldada, et mängude planeerimisel peavad lasteaiaõpetajad väga harva silmas otsus-

tusvõime arengut. Kõige rohkem teeb seda tavalasteaed, kus rollimängudel leitakse olevat suur osa lapse otsustusvõime arengus.

* *Enda soovide sõnastamine.*

* *Valiku tegemine.*

* *Endale mängukaaslase valimine.*

* *Koolimängus koduste tööde nõudmine.*

Kõne arendamine

Lapse keelelise võimekuse arendamist näevad lasteaiaõpetajad eesmärgina harva. Mänge valides ei peeta kõne arendamist eriti sageli silmas. Ometi arendavad lingvistilisi võimeid kõik laulumängud, samuti lavastusning sõnamängud. Kõne arendamisele pöörab enam tähelepanu tavalasteaed. Waldorf-lasteaedade õpetajad ei maini mängu kaudu realiseeritava eesmärgina kordagi lapse keelelist arengut.

* *Areneb häälikuanalüüsi oskus.*

* *Enda soovide sõnastamine.*

* *Eneseväljendusoskus.*

* *Loomade kõne improviseerimine.*

Vastutusvõime areng

Oma tegude ja sõnade eest vastutama õpetamist ei pea õpetajad peaaegu üldse mängude eesmärgiks. Töös analüüsitud 156 mängust leiavad lasteaiaõpetajad vastutusvõimet arendava eesmärgi olevat vaid kaheksal.

* *Mängu lõppedes peavad lapsed ise mänguasjad ära panema.*

* *Endast väiksematel tuleb silma peal hoida ja neid abistada.*

Kokkuvõte

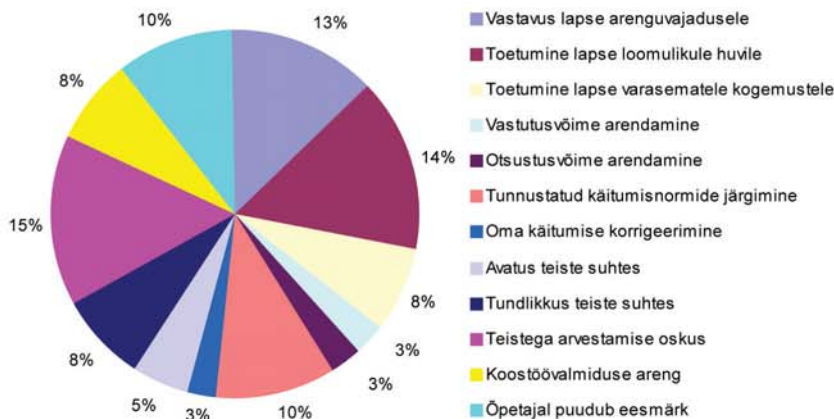
Kirjeldataud mängude analüüsisist järeldub, et alushariduse raamõppekavas toodud eesmärgid ei võta lasteaiaõpetajad oma töö ja mängude planeerimisel eriti aluseks. Peamine eesmärk mängu valikul on arendada lapses teistega arvestamise ning koostööoskust. Oluline on ka see, et valitud mäng toetuks lapse loomulikule huvile ning selles saaks kasutada lapse varasemaid kogemusi.

Otsustus- ja vastutusvõime arendamist nähakse eesmärgina harva. Suhteliselt väheoluliseks peetakse kõne ning kehaliste võimete arendamist. Waldorf-lasteaia õpetajad ei sea endale eesmärgiks neid oskusi mängu kaudu arendada. Kõige enam pööratakse tähelepanu laste sotsiaalsete oskuste arendamisele. Üle poole mängudest kannab eesmärgi õpetada last suhtlema, teistega arvestama, koostööd tegema. Viienäidiku analüüsitud mängude eesmärk on kehaliste võimete arendamine. Kõige vähem pööratakse füüsiliste vilumuste arendamisele tähelepanu "Hea alguse" lasteaias. Lapse intellektuaalsete võimete arendamine on peaaegu kolmandiku mängude eesmärk.

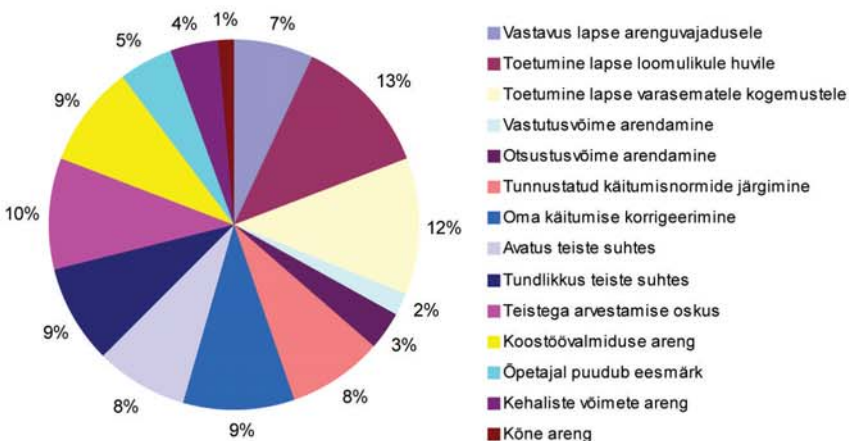
Waldorf-lasteaedade õpetajad kasutavad teistega võrreldes vabamängu tunduvalt sagedamini ning sekkuvad tegevusse vaid siis, kui lapsed ei suuda tekkinud konflikti rahumeelselt lahendada.

Tavalasteaia õpetajad rakendavad oma töös rohkem teadmisi pedagoogikast ja organiseerivad oma tegevuse teadlikumalt, et mäng vastaks lapse arenguvajadustele. Kui Waldorf- ja "Hea alguse" lasteaed valmistavad last rohkem ette eluks ja iseseisvaks toimetulekuks, siis tavalasteaed asetab rõhu koolivalmidusele. Seetõttu peavad tavalasteaia õpetajad oluliseks, et lapsed oskaksid oma käitumist korrigeerida ja mõistaksid üldtunnustatud käitumisnorme. Waldorf- ja "Hea alguse" lasteaiad keskenduvad loomulikkusele ning peavad tähtsaks, et laps tunneks end lasteaias kui kodus ja sealne tegevusrütm sarnaneks võimalikult tavapärase elukorraldusega.

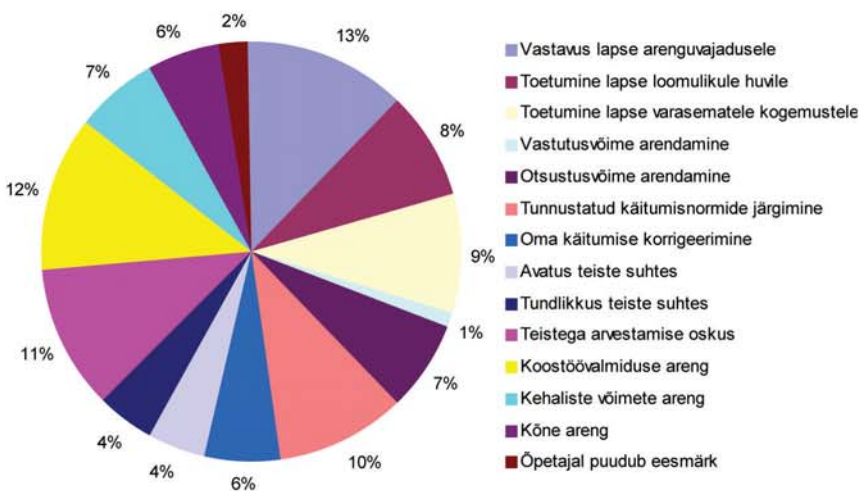
Mäng ei ole riikliku alushariduse raamõppekava eesmärkide realiseerimisel esikohal. Lasteaias saaks mängu loovamalt kasutada. Laste mänguoskus ilmselt suureneks, kui lasteaiaõpetajad tegutseksid eesmärgiteadlikumalt.

Joonis 1. Waldorf-lasteaedade õpetajate eesmärgid. Kehaliste võimete ja kõne arendamist Waldorf-lasteaia õpetajad ei nimeta.

Joonis 2. "Hea alguse" lasteaia õpetajate eesmärgid.

Joonis 3. Tavalasteaia õpetajate eesmärgid.